

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д 13.18.573 диссертациялык кеңешинин Айтышова Жаңыл Токтосунованын “Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери” аттуу темасында 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогикалык жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча аткарылган диссертациялык иш жөнүндө эксперттик комиссиянын мүчөсүнүн

КОРУТУНДУСУ

1. Диссертациялык кеңешке диссертациялык изилдөөлөрдү коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши:

Иште 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин паспортуна толугу менен жооп берүүчү жалпы билим берүүчү орто мектептерде зээндүү балдарды окутууну ишке ашыруунун дидактикасынын теориялык жана практикалык маселелерине байланыштуу изилдөө жүргүзүлгөн.

Изилдөөнүн максаты катары зээндүү окуучуларга билим берүүнү уюштуруунун дидактикалык негиздерин аныктоо жана аларды эксперимент аркылуу текшерүү, зээндүү окуучуларга билим берүүнүн сапатын жогорулатуу боюнча илимий-методикалык сунуштарды киргизүү маселелери каралган.

Коюлган максаттарды чечүү үчүн төмөнкүдөй милдеттер белгиленген:

1. Зээндүү окуучуларга билим берүү боюнча психологиялык-педагогикалык жана илимий-методикалык адабияттарды анализдөө, системалаштыруу, чет элдик тажрыйбаларды үйрөнүү жана Кыргызстандын жалпы орто мектептериндеги зээндүү окуучуларга таалим-тарбия берүү абалына талдоо жүргүзүү.

2. Орто мектептерде зээндүү окуучуларга билим берүүнү дифференцирлеп жана жекече уюштуруунун мазмунун жана дидактикалык шарттарын аныктоо.

3. Жалпы билим берүүчү орто мектептердин шартында зээндүү окуучуларга билим берүүнү уюштурууну педагогикалык экспериментте текшерүү жана жыйынтыктоо, илимий-методикалык сунуштарын иштеп чыгуу.

Диссертациялык изилдөөнүн объектин жалпы билим берүүчү орто мектептерде зээндүү окуучуларга билим берүү процесси, ал эми предметин зээндүү окуучуларга билим берүүнүн дидактикалык негиздери түзөт.

54

Издилдоонун методдору: илимий адабияттарды анализдөө, байкоо, алдыңкы педагогикалык тажрыйбаны үйрөнүү жана жалпылаштыруу, диагностикалоочу методдор (тестирлөө), эксперимент.

Бул объект жана предмет 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин таламтарына туура келет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» мыйзамында «шыктуу окуучуларды тандоо жана алардын чыгармачылык өсүүсүнө шарт түзүү» принциби эң башкы принцип катары эсептелинет. Кыргызстанда билим берүүнүн теориялык жана практикалык маселелери терең иликтенип келе жатканы менен, бүгүнкү күнгө чейин мектептерде зээндүү окуучуларды окутууну натыйжалуу жүргүзүү, алардын тубаса шык-жөндөмүн өнүктүрүү ж.б. маселелери атайын илимий иликтөөгө алынбай келүүдө.

Ааламдашуу жана санариптештирүү мезгили ар бир адамдагы тубаса шык-жөндөмдөрдү ачып берүү жана аларды турмуштук койгойлорду чечүүдө натыйжалуу пайдалануу зарылдыгын жаратып, республикабыздын жалпы орто билим берүү системасында зээндүү окуучуларга билим берүүнү жакшыртуу маселелерин иликтөө талабын жаратууда.

Республикабызда зээндүү окуучуларга билим берүүнү жаны сапаттык деңгээлге көтөрүү жана анын натыйжалуулугун арттыруу зарылдыгы, зээндүү окуучулардын мектепте билим алуусун уюштуруунун дидактикалык негиздерин иштеп чыгуу, зээндүү окуучуларды өнүктүрүүгө алып келчү атайын мектеп программаларын түзүү муктаждыгы менен белгиленет.

Зээндүү окуучуларга билим берүүнү жаңы сапаттык деңгээлге көтөрүү республиканын өнүгүшүнө салым кошчу инсандык жана калдык потенциалды өстүрүүгө салым кошот. Ошондуктан Айтышова Жаңыл Токтосуновнанын «Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери» аттуу кандидаттык диссертациясынын актуалдуулугу эч кандай шек жаратпайт.

3. Диссертациянын илимий натыйжалары. Эксперттик комиссиянын анализи диссертациялык иштен төмөнкүдөй мүнөздөгү илимий жыйынтыктарды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берди:

1-жыйынтык. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери боюнча педагогикалык адабияттарды анализдөөнүн негизинде «зээндүүлүк» түшүнүгүнүн мазмуну, аны аныктоо жолдору такталган, чет элдик тажрыйбалар үйрөнүлгөн, Кыргызстандын мектептеринде зээндүү окуучуларга таалим-тарбия берүү абалы талданган.

2-жыйынтык. Мектептерде зээндүү окуучуларга билим берүүнү дифференцирлеп жана жекече уюштуруунун мазмуну жана дидактикалык негиздери аныкталган.

3-жыйынтык. Мектептерде зээндүү окуучуларга билим берүүнү уюштуруунун дидактикалык негиздерин, педагогикалык шарттарын ишке ашыруу методикасы иштелип чыгып эксперимент аркылуу текшерилген, илимий-методикалык сунуштар иштелип чыккан (*Бул пункттер көрсөтүлгөн кемчиликтерге ылайык коррекцияланышы зарыл*).

4. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын, таянактарынын жана корутундусунун негизделгендиги жана ишенимдүүлүк даражасы.

1-натыйжа. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери «зээндүүлүк» түшүнүгү, аны аныктоо жолдору көптөгөн адабияттардагы түрдүү өнүктөгү көз караштарды талдоонун негизинде конкреттештирилген.

2-натыйжа. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздерин аныктоодо педагогикалык процесстеге көптөгөн типтүү кубулуштарды салыштырып, тилпештирип талдоо жана корутундулоо аркылуу айкындалган.

3-натыйжа. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздерин эксперимент аркылуу текшерүүнүн негизинде методикалык сунуштар иштелип чыккан. Экспериментке жетиштүү сандагы окуучулар тартылып, анда кызыктуу маалыматтар келтирилген, контролдук жана эксперименталдык класстардын жетишүүсүнүн салыштырмалуу динамикалары таблицалар менен берилген.

5. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын (жобосунун), тыянактарынын жана корутундусунун жаңылык даражасы.

1-натыйжа. Жаңы катары кароого болот. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери Кыргызстандын мектептеринин таалим-тарбия мейкиндигине таандык маани маңызы алгачкы жолу изилденип такталган.

2-натыйжа. Жаңы. Зээндүү окуучуларга билим берүүнү уюштуруунун дидактикалык негиздери, педагогикалык шарттары алгач ирет изилденген.

3-натыйжа. Жаңы. Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздерин эксперимент аркылуу текшерүүнүн негизинде иштелип чыккан методикалык сунуштар автордун изилдөөчүлүк табылгасына

таандык (Бул пункттар корхотулган кемчиликтерге ылайык коррекцияланышы зарыл).

6. Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык баалуулугу зордугу окуучуларды окутууну жекече жана дифференцирлеп уюштуруу боюнча теориялык жактан негизделген жана практика жүзүндө сынактан өткөрүлгөн методикалык сунуш, кеңештер менен камсыз кылат. Изилдөөнүн теориялык жана практикалык натыйжалары педагогикалык колледждерде жана жогоркуу окуу жайларда бөлчөк мугалимдерге педагогикалык жана психологиялык шиклети сабактарды: лекцияларды, атайын курстарды, семинарларды иштеп чыгууда жана үйрөтүүдө жана мугалимдердин кесиптик билимин өркүндөтүү мекемелеринде алардын зордугу окуучуларды окутуу – тарбиялоо процессин уюштуруу боюнча кесиптик педагогикалык компетенцияларды өздөштүрүүнү колдонулушу мүмкүн (Бул пункттар корхотулган кемчиликтерге ылайык коррекцияланышы зарыл).

7. Диссертациялык иштин негизги жоболорунун, натыйжаларынын жана тыянактарынын жарыяланышы жана алардын баллалык өлчөмү...

Диссертациялык негизги мазмунун төмөнкү эмгектерде жарыяланган жана аларга 100 балл берүүгө болот:

1. Айтышова, Ж.Т. Проблемы единства обучения и воспитания одаренных [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Материалы научной конференции «Узбекистон кинти ваишлариниг иктимойи фойлиги», – Фергана: ФГУ, 2003.
2. Айтышова, Ж.Т. Жондомлүү балдарды изилдөөнүн кээ бир педагогикалык жолдору [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2005. – №1.
3. Айтышова, Ж.Т. Некоторые вопросы педагогики одаренных детей [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Материалы научной конференции «Гаалим жараидада мустанкил тафаккур ривожланиши». – Ташкент: ТашГУ, 2006. – С. 41-42.
4. Айтышова, Ж.Т. Некоторые проблемы одаренных детей [Текст] / Ж.Т. Айтышова. – Ташкент: ТашГУ, 2006.
5. Айтышова, Ж.Т. Педагогические поддержки одаренных детей [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Материалы международной научно-педагогической конференции, посвященной 75-летию юбилею чл.-корр. ИАН КР, доктора педагогических наук, профессора И.Б.Бекбоева // Известия Кыргызской академии образования: Специальный выпуск. – Бишкек, 2005. – №3.
6. Айтышова, Ж.Т. Чыгармачыл балдарды окутуудагы божомолдуу программаларды сунуштоо [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Вестник Кыргызского национального университета им. Ж. Баласагына. – Бишкек, 2009. – Вып. №1.

7. Айтышова, Ж.Т. Таланттуу окучуулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн ашыруунун козомолдөө [Текст] / Ж.Т. Айтышова. – Ош, 2011. – 62 б.
8. Айтышова, Ж.Т. Жөндөмдүү балдарды окутууда божомолдуу программалардын үстүндө иштөө [Текст] / Ж.Т. Айтышова. – Ош, 2012. – 55 б.
9. Айтышова, Ж.Т. Педагогические технологии к взаимодействию с одаренными детьми [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Вестник филиала РГСУ в г. Ош. – М., 2012. – №10. – С. 66-70.
10. Айтышова, Ж.Т. Жөндөмдүү балдарды окутууда инновациялык усулдарды пайдалануу [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Вестник ОГПИ. – Ош, 2012.
11. Айтышова, Ж.Т. Педагогические технологии взаимодействия с одаренными детьми [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Вестник Российского государственного социального университета. – Ош, 2012. – №10-12. – С. 66-68
12. Айтышова, Ж.Т. Божомолдуу программаларды таланттуу балдарды окутууда колдонуу [Текст] / Ж.Т. Айтышова. – Ош, 2013. – 50 б.
13. Айтышова, Ж.Т. Диагностика и методы работы с одаренными детьми в начальных классах [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Наука. Образование. Техника. – Ош, 2016.
14. Айтышова, Ж.Т. Балдардын билимин сапаттуу өркүндөтүүдө социалдык интеллекттин ролу [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2016. – №8. – С. 52-54.
15. Айтышова, Ж.Т. Самостоятельная работа как условие развития творческой активности одаренных учащихся [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Молодой ученый. – Казань, 2016. – №27 (131). – С. 639-642.
16. Айтышова, Ж.Т. Мектеп жашына чейинки эззндүү балдардын чыгармачылык изденүүсүндөгү эмоциянын компоненттери [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2016. – №3. – С. 170-172.
17. Айтышова, Ж.Т. Внеклассная работа по формированию экологической культуры младших школьников [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Материалы Международной научно-практической конференции «Проблемы природоохранной организации ландшафтов». – Новочеркасск. 2014. – С. 19-22.
18. Айтышова, Ж.Т. Интеллект түрлөрү жана окутуунун натыйжалуулугун арттыруу маселелери [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2016. – №4. – 186-189-бб.
19. Айтышова, Ж.Т. Балдардын билимин сапаттуу өнүктүрүүдө социалдык интеллекттин ролу [Текст] / Ж.Т. Айтышова // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек. – 2016. – №8. – 52-55-бб.

8. Диссертациялык иштин мазмунунун авторефераттин мазмунуна дал келиши. Изденүүчү Айтышова Жаңыл Токтосуновнанын «Зээндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери» аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши бардык компоненттери боюнча авторефераттын мазмунуна негизинен дал келет. Авторефератта окшош түзүлгөн кыргыз, орус, англис тилдериндеги резюмеси бар.

9. Диссертацияны кемчиликтерин түзөлтүү боюнча сунуштар:

1. Категорияларга өзгөчө маани берүү керек. Темадагы балдар түшүнүгү кайсы курактагы, кайсы класстагы балдар экендиги тууралуу конкреттүү түшүнүк берилген эмес. Айрым беттерде «окутуу», «онүктүрүү» түшүнүктөрү өз орду менен пайдаланылбай калган.

2. Илимий аппарат (максат, милдет, объект, предмет, илимий жаңылыктар) олуттуу илимий жана стилистикалык коррекцияны талап кылат. Диссертациянын милдеттеринде жана илимий жаңылык компонентинде «педагогикалык шарттар» белгиленген, бирок структурада андай параграф жок.

3. Педагогикалык эксперименттин этаптарын, мазмунун, натыйжаларын конкреттештирип жазуу зарыл.

10. Жетектоочу мекемени жана расмий оппоненттерди сунуштоону негиздөө:

– **жетектоочу мекеме** катары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин педагогика жана психология, башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы кафедралары сунушталат. Кафедрада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин докторлору, кандидаттары эмгектенишет; – **биринчи расмий оппонент** катары педагогика илимдеринин доктору, профессор Алимбеков А. сунушталат. Изилдөө проблемасына жакын төмөндөгүдөй эмгектери бар:

1. Кыргыз элинин билим берүү салттары. – Бишкек: Алтын тамыр, 2001 – 42 б.

2. Кыргыз этнопедагогикасы. – Бишкек: Алтын тамыр, 1997. – 62 б.

3. Азыркы сабак жана аны өткөрүүнүн технологиясы. – Бишкек, 2011.

– **экинчи расмий оппонент** катары педагогика илимдеринин кандидаты, доценттин м.а. Шерматова Илмира Кубанычбековна сунушталат. Изилдөө проблемасына жакын төмөндөгүдөй эмгектери бар:

- 62
1. Негизги психологиялык терминдердин кыскача сөздүгү - Б., 2012. – 34 б.
  2. Психологический практикум для младших школьников. - Б., 2013. – 28 с.

11. Диссертацияны кемчиликтерин түзөлтүү боюнча сунуштар.

1. Категорияларга өзгөчө маани берүү керек. Темадагы балдар түшүнүгү кайсы курактагы, кайсы класстагы балдар тууралуу экендиги тууралуу конкреттүү түшүнүк бербейт. Айрым беттерде “окутуу, өнүктүрүү түшүнүктөрү өз орду менен пайдаланылбай калган.
2. Илимий аппарат (максат, милдет, объект, предмет, илимий жаңылыктар) олуттуу илимий жана стилистикалык коррекцияны талап этет. Диссертациянын милдеттеринде жана илимий жаңылык компонентинде “педагогикалык шарттар” белгиленген, бирок структурада андай параграф жок.
3. Педагогикалык эксперименттин этаптарын, мазмунун, натыйжаларын конкреттештирип жазуу зарыл
4. Комиссия сунушталган документтерди карап чыгып, Айтышева Жаңыл Токтосуновнанын «Эзэндүү балдардын окуу процессин уюштуруунун дидактикалык негиздери» аттуу темадагы, 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражаны изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) илимий даражаны изденип алуу боюнча Д 13.18.573.-диссертациялык кеңешинде кабыл алууга сунуш кылат.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү

п.и.д., профессор

